

REKONSTRUKCE A NOVÁ EXPOZICE MAISELOVA 10, PRAHA 1 – JOSEFOV HYNEK FETTERLE / BELCREDI ARCHITEKTURA

Rekonstrukce, stavební úpravy Maiselova synagoga je významným objektem v souboru dochovaných staveb pražského židovského ghetta v městské čtvrti Josefov, je kulturní nemovitou památkou a součástí památkové rezervace v hlavním městě Praze.

Stavebníkem byl Mordechaj Maisel, primas pražského židovského města a primas zemské rady židovských starších. Na svou dobu nezvyklá, trojlodní renezanční synagoga s gotizujícími prvky byla dílem stavitelů Judy Corefa de Herz a Josefa Wahla a byla dokončena v roce 1592. Objekt byl během své existence několikrát zásadně upravován a dostavován, k výrazným neogotickým úpravám došlo v souvislosti s celkovou asanací Josefova v letech 1893 -1905 dle projektu prof. A. Grotta, který je zároveň autorem podoby štítových zdí sousedních domů. Po druhé světové válce přestala synagoga ze známých důvodů sloužit náboženským účelům a bylo v ní zřízeno Státní židovské muzeum, jehož činnost ovšem podléhala mnoha omezením. Objekt byl v této době několikrát nevhodným způsobem adaptován a postupně chátral. Po roce 1990 byl objekt navrácen Židovské obci v Praze, která jej od roku 1994 pronajímá Židovskému muzeu v Praze, které provedlo 1. dílčí rekonstrukci objektu v roce 1995, od roku 2011 zahájilo investorskou

přípravu pro vytvoření nové Expozice „Dějiny Židů v českých zemích od počátků po emancipaci“ se souvisejícími stavebními, technologickými a restaurátorskými pracemi.

Rekonstrukci a novou expozici financovalo muzeum bez veřejných prostředků z vlastních zdrojů – příjmů z jeho odborné činnosti. Přípravný a realizační tým přistupoval k rekonstrukci této významné kulturní památky s velkou pokorou a s vytčeným cílem představit objekt pokud možno v architektonické podobě po jeho neogotické přestavbě z počátku minulého století a přitom vlastní expozici vybudovat na špičkové technologické úrovni jedenadvacátého století. Proto byla značná pozornost věnována stavebnímu a restaurátorskému průzkumu a úzké spolupráci s odborníky z Národního památkového ústavu a z Odboru památkové péče MHMP, kteří byli nápomocni během celého procesu přípravy i realizace. Předpokladem pro rozšíření funkční náplně objektu nad rámec vlastní expozice k večerním kulturním pořadům vytvořením auditoria bylo zřízení sociálního zařízení pro návštěvníky (realizace 2012), v roce 2013 Ing. arch. Hynek Fetterle zpracoval dokumentaci pro stavební povolení rekonstrukce vlastní synagogy a návrh nové expozice.

Navržené stavební úpravy se nedotýkaly

památkové podstaty objektu. Omezily se na zásahy, které nemají zásadní vliv na konstrukci synagogy. Odstraněny byly některé negativní zásahy, které byly způsobeny předchozími opravami (monochromatická výmalba interiéru a stejné pojetí fasád, dlažba), nebo zubem času (oprava fasádních prvků). Provedeny byly také zásahy, zlepšující návštěvnícký komfort: zřízení zádveří, zřízení návštěvníckého WC, nové řešení vnitřního zařízení foyer, nová úprava předzahrádky a zřízení skladu se zázemím pro účinkující. Vše v bezbariérovém provedení k využití pro imobilní návštěvníky.

Nová expozice je vybavena řadou multimediálních aplikací, jejichž napojení si vyžádalo vybourání nevhodné a porouchané keramické dlažby z roku 1995. Tím bylo umožněno položení veškerých slaboproudých i silnoproudých kabelů včetně topných polí do podlahy. Jednalo se o vysoce komplexní a komplikované technické řešení, neboť bylo nutno respektovat technická specifika kabeláže – odstupy slaboproudých od silnoproudých vodičů, jejich minimální křížení a respektování dilatačních polí. Toto řešení umožnilo vést média ke všem koncovým prvkům v celém prostoru synagogy, aniž by bylo narušováno renezanční opukové zdivo. Spárořez nově položené dlažby z přírodního kamene (předepsán byl čtvercový formát 400x400 mm, který odpovídal nalezeným vzorkům dlažby v odstraněných násypech) navazuje na prostorové členění interiéru. Vzhledem k malé výšce nové podlahové konstrukce a vlastnostem vytápěné podlahy byly kabely před položením dlažby zality dilatovaným cementovým litým potěrem s mikrovýztuží z polypropylenových vláken.

Jedním z problémů synagogy byla výrazně kolísající vysoká vlhknající vlhkost nosných konstrukcí, která degradovala nejen omítky, ale postupně i smíšené opukové a cihelné zdivo a nevhodně ovlivňovala vnitřní mikroklima, což vedlo až ke vzniku plísní. Na základě provedených průzkumů a vyhodnocení odebraných vzorků byly zvažovány různé alternativy řešení, nakonec byl realizován systém aktivní elektroosmózy, který zajišťuje pozvolné snižování vlhkosti. Jedná se o ovlivnění pohybu tekuté fáze (mineralizované

vody) pórovitou pevnou fází (materiálem) pod vlivem účinku stejnosměrného elektrického proudu. Systém předpokládá umístění elektrod ve zdech a v zemi, napájených elektrickým proudem s malým napětím. Původní běžně dostupné, avšak snadno korodovatelné materiály elektrod jsou v současnosti nahrazovány vysoce odolnými materiály na bázi uhlíku, vodivých plastů a platiny. Vodiče jsou napojeny na řídicí systém, který reguluje množství elektrického proudu dle úrovně vlhkosti. Nové omítky na vysoušeném zdivu jsou dvouvrstvé, čistě vápenné, prodyšné.

Dalším velmi specifickým problémem byl havarijní stav dvanácti střešních fiál. Průzkum, návrh i realizaci provedl akademický sochař, doc. Jiří Novotný. Nové fiály byly zhotoveny z betonu speciálního složení v dělených formách dle původního členění a 8. listopadu 2014 byly jeřábem instalovány na původní místo.

Uživatelsky je velmi oceňováno nově instalované interiérové osvětlení v technologii LED. Pomocí řídicí světelné ústředny je možno osvětlení modifikovat ve volitelných světelných scénách dle plánovaného využití. Západní fasáda je v noci zvýrazněna nasvícením.

Fasády objektu byly obnoveny v barevnosti z počátku minulého století. Rozšířený restaurátorský průzkum prokázal na fasádách původní odstíny (k dispozici byly jen černobílé fotografie), které byly aplikovány na celou západní fasádu včetně štítových zdí svírajících vstupní dvůr. Tato úprava zdůrazňuje tektoniku novogotického průčelí i celého předprostoru synagogy. Některé tvaroslovné prvky, které byly v dezolátním stavu, byly nahrazeny kopiemi, nesoudržné a odpadlé části omítek byly nahrazeny vápennou omítkou Sakret.

Největší proměnou prošel mimo dlažby vnitřní prostor synagogy. Až druhý průzkum, prováděný z lešení, odhalil původní barevnost. Překvapivě byla zjištěna výrazná zeleň balustrád v kombinaci se zlacením, což vedlo pak k rozhodnutí, že také interiér bude obnoven v podobě z roku 1906 a doloží tak prostorové a barevné cítění architektů novogotické přestavby, která se vyznačovala i novátorským použitím tehdy nových technologií a materiálů – např. prefabrikovaných

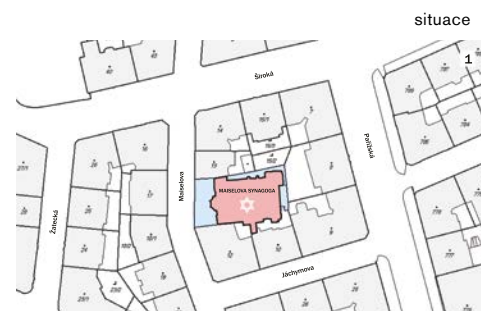
betonových výdusků zábradlí, empor a konzol nebo litinových sloupků galerie. Ve foyer byla zachována původní dlažba ze sliveneckého mramoru. Veškerý mobiliář byl odstraněn. Nově bylo formulováno odbavení návštěvníků, informační a propagační systém a bylo zlepšeno klimatické prostředí vestibulu osazením celoskleněné stěny s automatickými dveřmi a vzduchovou clonou, oddělující vestibul od zádveří. Celý prostor byl nově vybaven atypickým nábytkem. Nově byl také navržen vstupní dvůr – předzahrádka, která je v této části města unikátem. Dlážděná plocha byla zvětšena a rozvržena tak, aby umožnila lépe zvládnout frekvenci návštěvníků synagogy. Její modelace reaguje na tvar vstupního altánu. Vytváří oddechové meandry vybavené lavičkami a umožňuje i umístění interaktivního informačního kiosku v rámci veřejného prostoru.

Pojetí nové expozice a její uspořádání nepotlačuje architekturu interiéru. Výstavní fundus nové expozice je koncipován jako vzdušný a transparentní, průhledy prostorem ponechává volné a uvolňuje střed hlavní lodě i pódia před aronem. Výstavní exponáty jsou zdůrazněny instalací v pohledově lehkých vitrínách a především jejich nasvícením, které má větší intenzitu než ostatní prostory. Vitríny jsou umístěny především v bočních lodích, které poskytují větší intimitu. Pohledové strany vitrín jsou vždy z bočních lodí. Tato koncepce pak dovolí boční částečně uzavřené lodě i ozvučit. Pilířové strany hlavní lodě zůstávají volné a nechávají plně vynízt architekturu až ke klenbám stropu.

Nová expozice je vybavena také několika interaktivními audiovizuálními prvky - velkou obrazovkou ve středu interiéru, čtyřmi dotykovými po stranách a dvěma audiosloupký. Centrální prostor hlavní lodě nově slouží též jako multifunkční plocha pro pořádání kulturních a společenských akcí – auditorium. Rozestavení cca 90 židlí je variabilní. Židle jsou stohovatelné a jsou uskladněny v prostoru severního schodiště.

Závěrem se dá říci, že se jedná o zdařilý příklad transformace památkově chráněné

sakrální stavby na muzeum s využitím moderních technologií a postupů. Vytvořením auditoria pro večerní pořady je rozšířeno využití památky k dalším kulturním účelům.

vizualizace

**REKONSTRUKCE A NOVÁ EXPOZICE
MAISELOVY SYNAGOGY**

MAISELOVA 10, PRAHA 1 – JOSEFOV

KLIENT Židovské muzeum v Praze

AUTOR REKONSTRUKCE Hynek Fetterle /

BELCERDI architektura

SPOLUPRÁCE Blanka Lauterbachová

AUTOR EXPOZICE Hynek Fetterle, spolupráce Jiří

Sedláček

AUTOŘI LIBRETA Iveta Cermanová a Alexandr Putík

STŘEŠNÍ FIÁLY doc. Jiří Novotný, akad. soch.

STATIKA Ing. Tomáš Roubal

ZTI Ing. Jiří Holub

AKUSTIKA Ing. Josef Žikovský

PAMÁTKOVÁ PÉČE Ing. Anna Barbora Zídková /

Odbor památkové péče MHMP

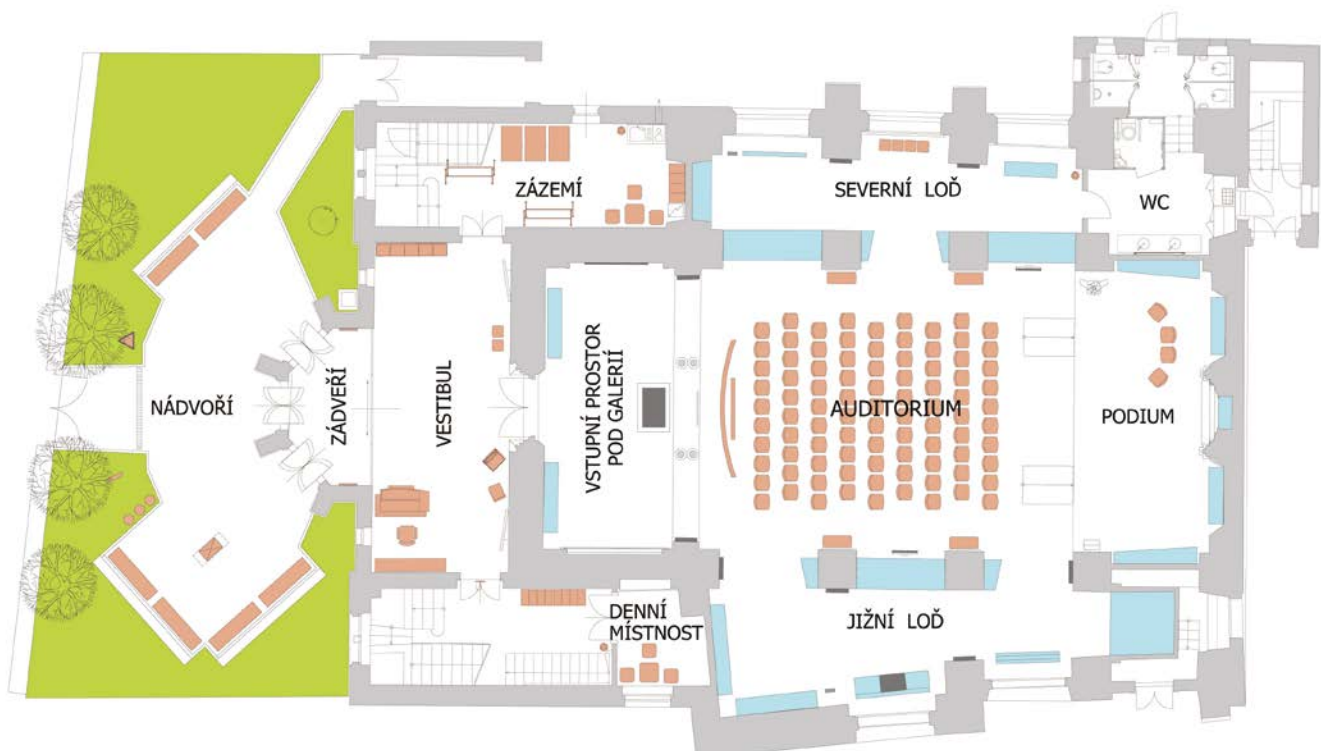
Ing. Marie Matějovičová / Národní památkový ústav

RESTAURÁTORSKÝ PRŮZKUM akad. soch. Jitka

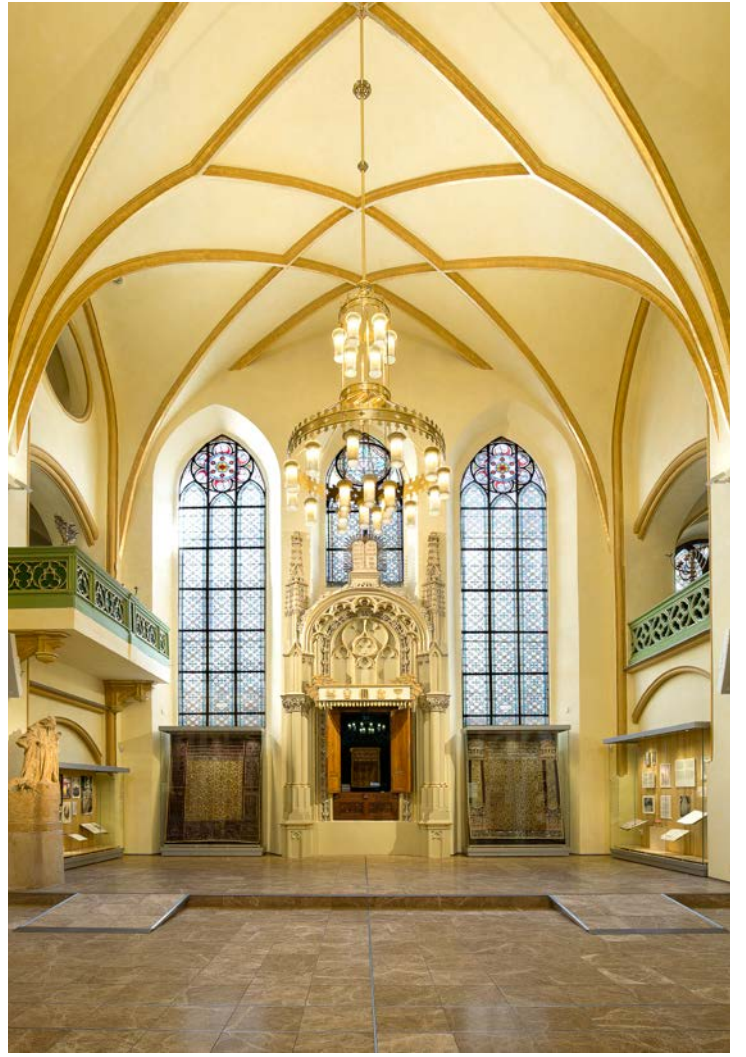
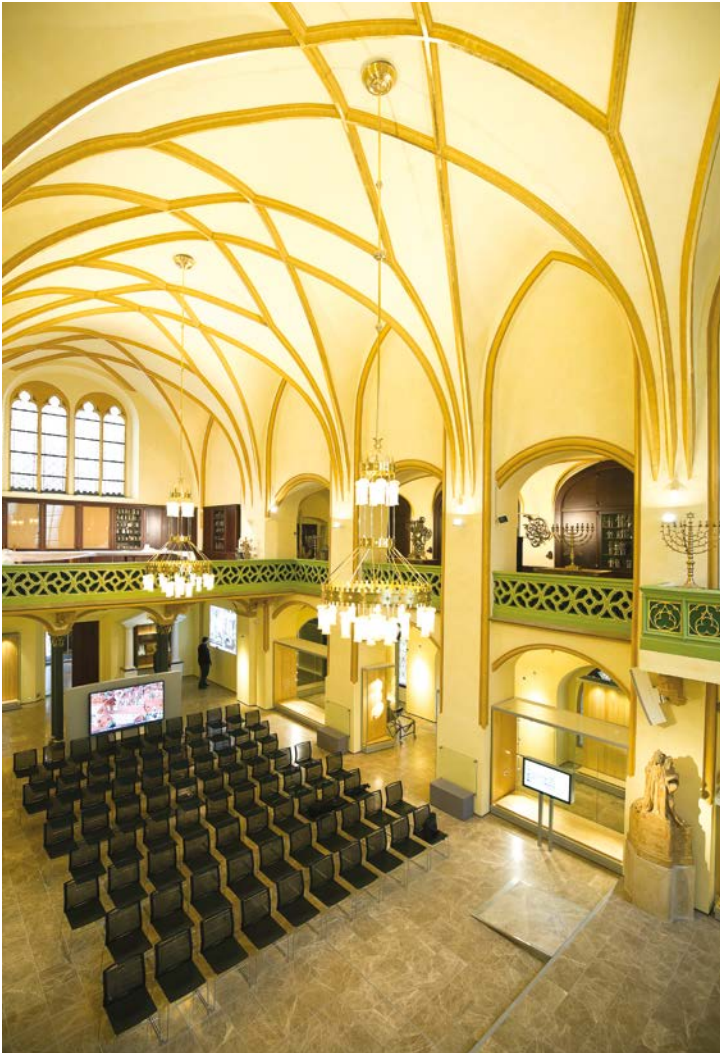
Malovaná, Mgr. Miroslav Koželuh, Petr Coufal

MODELOVÉ VITRÍNY LOTECH Design, s. r. o.

REALIZACE 3 / 2015

půdorysné schema

NOVÁ STÁLÁ EXPOZICE ŽIDÉ V ČESKÝCH ZEMÍCH, 10. – 18. STOLETÍ

TEXT IVETA CERMANOVÁ

Nová stálá expozice Židovského muzea v Praze (ŽMP) v Maiselově synagoze, je prvním z projektů nových expozic, realizovaných v rámci dlouhodobého projektu transformace muzea. Jejím cílem je, proměnit tuto instituci s bohatými sbírkami a dlouhou historií v moderní, otevřenou a dynamické centrum židovské kultury v regionu střední Evropy. Nejvýznamnější součástí tohoto plánu je postupné nahrazení stávajících expozic muzea, které vznikly po jeho odstátnění během 2. poloviny 90. let 20. století, expozicemi novými, jež budou integrovat nové muzejní trendy, zahrnou interaktivní prvky a umožní pravidelné obměny.

Hlavním úkolem tvůrců bylo, vytvořit moderní, poutavou, srozumitelnou a zároveň informativní expozici o předmoderních dějinách Židů v českých zemích. Velkou výzvou přitom bylo, naplnit tento požadavek v prostředí historicky cenného objektu synagogy, jež není optimálním výstavním prostorem. Citelným omezením při ztvárnění rozsáhlého tématu také bylo, že nemohl být k výstavním účelům použit střed synagogy, jež měla nově sloužit i jako auditorium. S ohledem na omezený výstavní prostor je proto expozice členěna tematicky a snaží se představit hlavní fenomény, jež charakterizují židovský život na území českých zemí ve středověku a raném novověku. Sestává z osmi tematických celků, jež jsou dle možnosti synagogy umístěny ve vstupním prostoru pod galerií, v bočních lodích a kolem svatostánku. Návštěvnická trasa vede po obvodu synagogy po směru toku hebrejského písma zprava doleva.

Úvodní téma v jihozápadním rohu vstupního prostoru do synagogy představuje vývoj židovského osídlení v českých zemích se zvláštním ohledem na Prahu. Následují tři témata umístěná v jižní boční lodi synagogy. „Postavení Židů ve středověké a raně novověké společnosti“ přibližuje návštěvníkovi nejisté postavení Židů jakožto tolerovaných cizinců ve středověkých a raně novověkých českých zemích, systém jejich privilegií i hospodářská a společenská omezení, jež zásadně ovlivňovala jejich život. Téma „Židovská obec“ představuje vnitřní život a samosprávu židovských obcí a „Tradiční židovská vzdělanost“ poskytuje základní představu o intelektuálních dějinách

českých a moravských Židů. Zvláštní pozornost je zde věnována rukopisné a knižní kultuře Židů a tématu mesianismu.

Centrální prostor synagogy kolem svatostánku je věnován „zlatému věku“ pražských Židů za vlády Rudolfa II. Vyzdvihnout je mecenáš a stavebník synagogy Mordechaj Maisel a pozornost věnována i obrazu „zlatého věku“ v pozdější tradici, pro který středobod představoval rabi Löw a „jeho“ Golem. Severní boční loď synagogy je zasvěcena tématům „Obživa a společenský život“ a „Diskriminace, duchovní útlak a pohromy“. První z nich věnuje hlavní pozornost jednak židovským způsobům obživy (peněžnictví, obchod, řemesla), jednak zbožným židovským spolkům jakožto významnému činiteli společenského života Židů. Druhý okruh je věnován ponurému tématu fyzického i duchovního útlaku a pronásledování Židů, jež byly důsledkem jejich nerovnoprávného postavení ve společnosti. Ilustrovány jsou církevní snahy o židovskou konverzi, cenzura hebrejských tisků či lživé obviňování Židů z rituálních vražd, požívání křesťanské krve a znesvěcování hostie. Expozici zakončuje krátký „Epilog“ v severní části prostoru pod galerií, jež na příkladu židovského osvícenství a silicích kontaktů mezi Židy a křesťany v osvícenské Praze předznamenává proměnu života českých Židů od konce 18. století. Symbolem této proměny je zde zveřejnění pražské c. k. Univerzitní knihovny r. 1777, která se otevřela i pro Židy. Proto má poslední vitřina netradiční podobu stylizované klasicistní knihovny, jíž vévodí busta Josefa II. Expozice tak po temném tématu útlaku získává pozitivní vyznění.

Expozice obsahuje různé informační úrovně, jež uspokojí návštěvníky od zcela nepoučených až po ty s hlubší znalostí a vztahem k tématu. Všechny zdroje informací tvoří promyšlený celek – korespondují spolu a doplňují se, je na návštěvníkovi, co z nich si vybere. Základní informace ke každému z osmi témat poskytují hlavní texty na panelech včetně přehledných časových os, doplněné o krátké vedlejší texty ve vitřinách. Podrobnější vzhled umožňují strukturované popisky (od základních údajů po popisky rozšířené) a údaj o způsobu nabytí muzeem. Symbolem Davidovy hvězdy jsou

označeny předměty, jež muzeem získalo v letech 1942–1945 při záchraně majetku z nacisty zrušených židovských obcí Čech a Moravy.

Další informační úroveň představují audiovizuální prvky. Úvodní témata expozice doplňuje velký dotykový stůl, jež nabízí mj. možnost prohledávat databázi 44 významných židovských obcí, vybavenou bohatým obrazovým materiálem, nebo detailně prohlédnout plány židovských sídlišť Čech a Moravy z let 1727–1728. Téma osídlení rozšiřuje projekce historických fotografií starých českých a moravských synagog na severní stěně vstupního prostoru pod galerií. Unikátní pohled do úzkých a křivolakých ulic pražského židovského města v jeho pozdně barokní podobě, poskytuje hlavní audiovizuální exponát expozice, promítaný na velké obrazovce v centrální části synagogy: působivý 2D průlet pražským židovským městem, vzniklý na základě nedávno digitalizovaného Langweilova modelu Prahy, jež je výsledkem spolupráce Židovského muzea s Muzeem hl. města Prahy a ČVUT.

Rozšiřující obsah k tématům „Židovská obec“ a „Tradiční židovská vzdělanost“ nabízí dotyková obrazovka s databází 59 významných židovských osobností a také audio-stojan. Zájemci o židovskou knižní kulturu si mohou „prolistovat“ čtyři vybrané staré hebrejské rukopisy a tisky. Originálním doplňkem tématu „Obživa a společenský život“ je dotyková obrazovka, jež na základě dobové rytiny umožňuje detailně prohlédnout průvod, který 24. dubna 1741 uspořádali pražští Židé u příležitosti narození korunního prince Josefa (budoucího císaře Josefa II.). Téma diskriminace rozšiřuje audio-stojan s nahrávkami překladů dobových svědectví o tragických pogromech pražských Židů z let 1389 a 1744.

Expozice se soustřeďuje na pečlivý výběr exponátů, jež má co nejlépe ilustrovat dané téma, snaží se jej maximálně zvýraznit a zasadit do kontextu. Většina vystavených předmětů pochází z bohatých sbírek ŽMP, k vidění jsou atraktivní předměty ze sbírky textilu, kovů, rukopisů, vzácných tisků či vizuálního umění. Jejich maximálnímu zvýraznění se snaží napomoci nový výstavní fundus za použití moderních možností osvětlení.

ZHOTOVENÍ A DODÁVKA VITRÍN

Dodávka vitrín společnosti LOTECH Design, spol. s r. o. na akci „Stavební úpravy a nová expozice Maiselovy synagogy“ podle projektu zpracovaného architektem Hynkem Fetterle byla uskutečněna po několikastupňovém výběrovém řízení zadavatele ŽMP.

Dispoziční řešení, rozmístění Vitríny jsou vesměs umístěny v bočních lodích, které poskytují větší intimitu prožitku a návštěvníkovi umožní lépe se soustředit na výstavu. Jejich pohledové strany jsou navrženy vždy z bočních lodí. Tato koncepce pak dovolí boční lodě, částečně vitrínami také uzavřené i samostatně ozvučit. Pilířové ambity hlavní lodě zůstávají volné a nechávají plně vyznít architekturu až ke klenbám stropu.

Vitríny jsou přizpůsobeny svými rozměry (výškou i šířkou) prostorům, ve kterých jsou umístěny. Reagují na proporce okenních nik, výšky záklenků a situování zdobných prvků interiéru. Rozestavení vitrín nekopíruje symetrii synagogálního prostoru, pravidelný rytmus pilířů je záměrně porušen. Na předělu jižní a hlavní lodě je situována jen jedna velkoobjemová vitrína, který vyplňuje zcela prostor mezi středními pilíři. Na předělu severní a hlavní lodě jsou zabudovány dvě velké vitríny mezi krajními

pilíři, průchod mezi středními pilíři zůstává volný. Na vnitřních stranách pilířů jsou dále umístěny menší lichoběžníkové vitríny, které svým tvarem navádějí návštěvníky do bočních lodí.

Vitríny jsou koncipovány jako pohledově neutrální schrány pro exponáty, kubusy jsou transparentní, nehmotné, vizuálně prospané jen nezbytnými konstrukčními prvky v minimalistickém provedení. Vše je primárně podřízeno prezentaci a působení vlastních exponátů, které jsou z prostoru vitrín „vypíchnuty“ atraktivním nasvícením.

Pro vitríny byla stanovena přísná kritéria pro neklimatizované, pouze temperované prostředí Maiselovy synagogy. V předstihu byla vyrobena zkušební vitrína, jejíž vnitřní prostředí bylo testováno pět týdnů ve srovnatelných podmínkách v Klausově synagoze. Teprve po splnění zadávacích podmínek a odsouhlasení a vyhodnocení technických vlastností vitríny ze strany ŽMP bylo přistoupeno k výrobě všech dalších vitrín v expozici. V současné době probíhá průběžné měření vlhkosti a teploty.

Provedení Vitríny jsou provedeny jako modulové, bezsloupkové, s horním a spodním rámem z hliníkových profilů v konstrukčním systému LOTECH, umístěné na podstavěm soklu, opatřeném rektifikačními patkami pro

vyrovnání nerovnosti podlahy.

Vitríny jsou plně prachotěsné a plynotěsné, jednotlivé skleněné stěny jsou vzájemně zatěsněny silikonovým profilovým těsněním na svislé hraně stěny.

V soklu jsou umístěny výsuvné vany pro kondicionované kazety k regulaci vlhkosti a oddělené svorkovnice pro silnoproudá zařízení (osvětlení, ventilátory). Slaboproudé kabely pro čidla měření vlhkosti a teploty jsou osazeny na zadních a bočních stěnách vitrín. Sokly jsou z vnitřní strany vitríny kryty rámem z masivního lipového dřeva. Nad ním je s odstupem 25 mm vloženo vlastní dno vitríny taktéž z masivního dřeva. V mezeře po celém obvodu proudí vzduch od absorberů do vnitřního prostoru vitríny. Homogenizace prostředí a oběh vzduchu je podporován ventilátorem umístěným nad vanou s kazetami. Veškeré vnitřní stěny a záda vitrín jsou vyrobeny z masivního dřeva, povrch je ponechán v přírodním vyznění a jemné kresbě struktury lipového dřeva. Použití masivních dřevěných desek je naprosto unikátní. Všechny vitríny jsou vybaveny absorpčními kazetami pro pasivní regulaci vlhkosti v prostoru exponátu. Případná výměna kazet se provádí bez zásahu do expozičního prostoru vitríny. Silikagelové Kazety jsou nakondicionované na požadovanou hodnotu R_{vh} a za předpokladu zajištění stability vnějšího prostředí v synagoze v rozsahu teplot + 16 v zimním období až max. +27 v letním období zhotovitel garantuje udržení klimatu ve vitrínách v předepsaném rozsahu R_v 50%+-5%, za dodržení standardních podmínek vnějšího prostředí výstavního prostoru s pohybem návštěvníků tj. temperování prostorů bez klimatizace (zejména je nezbytné dodržet stálou teplotu okolního prostředí vitrín bez zlomových výkyvů)

